

Отже, право експертної ініціативи займає важливе місце при дослідженні норм кримінально-процесуального права. При цьому орган, який призначив експертизу, вправі прийняти до уваги, а може, і зовсім не врахувати висновок експерта в тій частині, де він проявив ініціативу.

Слід зазначити, що проявлення експертної ініціативи надає суду і іншим учасникам кримінального провадження можливість найбільш повно поглянути на об'єкт дослідження, попри те, що частіше за все експертна ініціатива характеризується як профілактичний захід, яким пропонує скористатися експерт.

Таким чином, прояв експертної ініціативи дозволяє забезпечити повноту проведених досліджень і отримувати максимум можливої інформації при розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13 квітня 2012 р. *Голос України*. 2012. № 90–91.
3. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. М.: БЕК, 1997. 32 с.
4. Ревака В.М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2006. 197 с.

Климчук Михайло Павлович,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ТАКТИКА ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ОСОБИ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Пред'явлення для впізнання є однією із значущих і невід'ємних слідчих (розшукових) дій, що проводиться в процесі розкриття і розслідування кримінальних правопорушень. Часто позитивний результат, досягнутий при пред'явленні для впізнання особи, є основним доказом її вини у вчиненому, який в подальшому лягає в основу підозри (обвинувачення) у кримінальному провадженні. Від правильності організації та проведення впізнання, зокрема суворого дотримання положень теорії криміналістичної ідентифікації і криміналістичної тактики слідчих (розшукових) дій, нерідко залежить, чи будуть визнані його результати допустимим доказом.

Загальна мета пред'явлення особи для впізнання полягає в отриманні доказів, які являють собою висновок одного з учасників процесу, про результати здійсненої ним ідентифікації – тотожність, схожість або відмінність осіб чи речей, наданих для ознайомлення з ознаками, що збереглися в його пам'яті [1, с. 194]. Велика кількість слідчих і судових помилок, пов'язаних з добросовісною помилкою особи, яка впізнає, і ряд експериментальних досліджень засвідчують критичну оцінку пред'явлення для впізнання [2, с. 314]. Подекуди ігнорування такої слідчої (розшукової) дії слідчими пов'язане з їх низькою компетенцією, оскільки її проведення вимагає знань у інших сферах – психології, логіці та ін. Варто вказати й на організаційні, психологічні та інші бар'єри, які виникають при підготовці і проведенні впізнання, фіксації його результатів. З огляду на сказане, цікавим видається аналіз закордонного законодавства та практики його застосування в контексті окресленої проблеми.

У Сполучених Штатах Америки (далі – США) поліція, ФБР, суд та інші правоохоронні органи проводять впізнання підозрюваних очевидцями, які раніше їх спостерігали, приблизно за схожим алгоритмом, що й у більшості країн світу, в т. ч. в Україні. Однак в американських правилах проведення впізнання є певні особливості.

Важливим підготовчим заходом, передую пред'явленню для впізнання особи в Україні, є попередній допит впізнаючого. Крім того, у ч. 1 ст. 228 КПК України зазначається, що перед пред'явленням особи для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу [3].

Завдання слідчого – запропонувати допитуваному алгоритм опису зовнішності особи, роз'яснивши при цьому значення даної інформації для розслідування. Пропонуючи згадати і охарактеризувати як можна більшу кількість ознак зовнішності, слідчий діє за принципом «від загального – до конкретного». Використання при допиті методики «словесного портрета» дозволяє одночасно вирішити кілька завдань: забезпечити повноту опису зовнішності, допомогти згадати забуті ознаки, перевірити і уточнити перекручену інформацію про об'єкт.

Необхідно звернути увагу ще на один важливий момент. У тому випадку, якщо з часу проведення першого допиту впізнаючого про ознаки зовнішності підозрюваного пройшла значна кількість часу до тих пір, поки він був встановлений, доцільно ще раз допитати впізнаючого. Це допоможе переконатися в тому, що суб'єкт як і раніше зберігає в пам'яті образ певної особи і здатний його впізнати. Залежно від отриманих результатів допиту і його зіставлення з

попередніми показаннями слідчий або пред'являє особу для впізнання, або відмовляється від проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Аналогічна вимога до підготовки процедури пред'явлення особи для впізнання існує і в США. Зокрема, згідно з інструкцією, розробленою поліцейськими департаментами, співробітники перед пред'явленням для впізнання повинні «ретельно опитати очевидця про прикмети впізнаваного і докладно їх описати». Допити таких очевидців часто проводяться з участю відповідних фахівців, а саме поліцейських художників-професіоналів [4].

У США виділяють три основні різновиди вказаної слідчої (розшукової) дії: оперативне впізнання (англ. *showup* – показати, пред'явити), процесуальне впізнання (англ. *lineup* – вишукуватись в ряд) і впізнання за фотокарт (англ. *photo arrays* – фотомасиви).

Оперативне впізнання «*showup*» зазвичай проводиться в тих ситуаціях, коли після вчинення кримінального павопорушення пройшов дуже короткий час. При цьому потерпілому або свідкові пред'являється тільки один підозрюваний. Даний вид впізнання дозволяється проводити на місці події. Після проведення впізнання слід негайно з'ясувати і зафіксувати ступінь впевненості впізнаючого у своїх показаннях.

Крім вищевказаних правил, інструкція вказує на дотримання вимог, що сприяють дотриманню права підозрюваного на захист при проведенні оперативного впізнання «*showup*». Так, особі, яка впізнає, попередньо необхідно роз'яснити, що особа, яка пред'являється для впізнання, не обов'язково є реальним злочинцем, ним може бути зовсім інша людина. Не допускаються будь-які слова, жести чи інша поведінка співробітників поліції, які мають характер підказки або вказівки на певну особу [4].

Вважаємо, що даний вид впізнання має навідний характер, оскільки при його проведенні присутній елемент підказки, а у впізнаючого немає альтернативи вибору. Вказана обставина, безсумнівно, є істотним недоліком, на який неодноразово вказували американські психологи і судова практика [5]. У даний час процедура впізнання «*showup*» продовжує використовуватися американськими поліцейськими, але вже значно рідше.

Слід зазначити, що в окремих випадках мають місце факти «впізнавання» підозрюваного потерпілим до моменту початку зазначеної процедури, наприклад, в ході проведення оперативно-розшукових заходів. В таких ситуаціях пред'являти особу для впізнання повторно немає сенсу. Однак факт впізнавання підозрюваного потерпілим може бути відображений в протоколі допиту. Зазвичай, даний протокол приймається судами як допустимий доказ.

На наше переконання, зазначені дії та їх оформлення цілком припустимі, оскільки потерпілий або очевидець, який упізнав підозрюваного, робить це стихійно. Попередньої психологічної підготовки до майбутньої ідентифікації особи не відбувається. Дані

обставини, безсумнівно, сприяють відносно спокійному душевному стану особи, яка здійснює впізнання. Крім того, такі факти часто відбуваються в ході проведення оперативно-розшукових заходів, наприклад, спільного з потерпілим або свідком патрулювання території, прилеглої до місця вчинення кримінального правопорушення. Якщо при цьому здійснюється впізнання підозрюваного, то, як правило, крім нього там можуть знаходитися й інші особи, тобто фактично впізнаючий бачить не одного підозрюваного, а кількох осіб.

Цікавою є процедура процесуального впізнання «lineup», яка проводиться поліцейськими США. Даний вид пізнання носить набагато менш навідний характер, тому що в цьому випадку в процесі ідентифікації задіяна більша кількість учасників: під час досудового розслідування щонайменше шестеро людей, а в судах – не менше трьох.

Примітною є й відсутність при проведенні даного виду впізнання понять. Їх функції виконують п'ятеро сторонніх осіб, що пред'являються поряд з підозрюваним. За законністю і об'єктивністю процедури впізнання стежить адвокат [4]. Однак участь у пред'явленні для впізнання занадто великої кількості статистів, на нашу думку, може психологічно «перевантажити» здатність впізнаючого до сприйняття запропонованих об'єктів і в результаті привести до помилкового результату [5]. Тому, на наш погляд, пред'явлення осіб для впізнання в кількості не менше трьох, але не більше п'яти статистів, є найбільш оптимальним. Аналогічної позиції дотримуються, наприклад, правоохоронні органи Республіки Польща, законодавство якої вимагає пред'явлення особи для впізнання в групі не менше ніж з чотирьох осіб [6].

Слід зазначити, що і в Україні, і в США велика увага приділяється забезпеченню безпеки особи, яка впізнає. Зокрема, американським поліцейським, з метою виключити залякування або інший вплив підозрюваного на свідка, пропонується використовувати «одностороннє дзеркало» [7]. В українському законодавстві теж закріплена аналогічна можливість. Так, ч. ч. 4, 5 ст. 228 КПК України передбачає, що з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням. Про умови проведення такого впізнання та його результати зазначається в протоколі. При пред'явленні особи для впізнання особі, щодо якої вжито заходів безпеки, відомості про особу, взятую під захист, до протоколу не вносяться і зберігаються окремо [3].

Вказана обставина, безумовно, є прогресивним кроком, оскільки від того, наскільки психологічно комфортно відчуватиме себе в ході проведення впізнання особа, безпосередньо залежить результат цієї слідчої (розшукової) дії.

Таким чином, незважаючи на значну різницю в українському і американському законодавстві, процедура впізнання в обох країнах має схожий характер з точки зору криміналістичної тактики.

Список використаних джерел:

1. Коршиков М.В. Пред'явлення для впізнання (теоретико-історичний аспект). Криміналістика и судебная экспертиза. 2014. Вып. 59. С. 188–195.
2. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей: учебн. пособ. М.: НИИРПО ВШ МООП РСФСР, 1967. 290 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Guidelines for conducting show ups. Port Washington Police Department, Wisconsin. URL: http://defensewiki.ibj.org/index.php/Showups,_Lineups,_and_Photo_Arrays.
5. Криміналістика США: теория и практика ее применения. Екатеринбург, 1993. 126 с.
6. Солодов И.А. Проблемы обеспечения достоверности опознания человека при расследовании. *Вестник ВГУ. Серия: Право*. 2010. № 1(8). С. 499.
7. Identification Procedures & Preparing the Case for Court. Administration of Justice 104. Rio Hondo College. 2001. August (last revision). Retrieved 2011.07.23.

Коваленко Володимир Вікторович,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, кандидат юридичних наук, доцент

Молчанов Артем Андрійович,

здобувач ступеня вищої освіти «магістр» Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ, ЧЛЕНА ГРОМАДСЬКОГО ФОРМУВАННЯ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ АБО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Допит є найбільш розповсюдженою слідчою (розшуковою) дією, яка широко застосовується при розслідуванні посягань на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця та виступає важливим засобом доказування.

Особами, які в першу чергу підлягають допиту під час розслідування таких злочинів є потерпілий (якщо внаслідок вчинення